پرۆژەی ڕیفۆرمی فێرکاریی کوردستان

نووسینی: **هۆمەر قەرەداغی**
بەڕێوەبەری ئامادەیی نۆڤا
سوید ـ ستۆکهۆڵم

پێشخان و مەبەست

ئەمڕۆ کوردستان لەبەردەم نووسینەوەی دەستووردایە. لە دەستوورێکی دیموکرات و مرۆڤدۆستدا دەبێت بواری فێرکاری گرنگییەکی زۆری پێ بدرێت. دەستووری وڵات دەسنیشانی ڕەوتی سیستەمی فێرکاری دەکات. ئەگەر یاسا دیموکرات و ڕەوا بێت، ئەوە سیستەمی فێرکاریش هەمان ڕەنگ و ناوەڕۆک دەگرێتە خۆ. نادیموکرات و ناڕەوا بێت، ئەوا سیستەمی فێرکاریش جێپێی هەڵدەگرێتەوە. بڕوانە وڵاتانی جیهانی سێیەم، هەر بۆ نموونە سوریا و ئێران و ئەردەن و عێراق، نموونەی زیندوون بۆ سیستەمی دیکتاتۆری و ناوەندی. ئەنجامەکانی بەرنامەی خوێندن لەو وڵاتانەدا زۆر زۆر نزمترن لە ئەنجامەکانی سیستەمی فێرکاریی دیموکراتی لە وڵاتانی دیموکراتدا.
بۆ ئەوەی ڕێز و باوەڕی مامۆستایان، قوتابیان، کارمەندانی پەروەردە و دایکوباوکان بۆ سیستەمی فێرکاری لە کوردستاندا زیاد بێت، پێویستە بەرپرسانی فێرکاریی کوردستان بیرێکی ورد لە گۆڕانکاری و ڕیفۆرمی سیستەمەکە بکەنەوە.

ڕیفۆرمەکان

١- دانانی بەرنامەی فێرکاریی دیموکراتیی نوێ

دانانی بەرنامەی (مەنهەجی) فێرکاریی دیموکراتی، لەبری بەرنامەی فێرکاریی دیکتاتۆری ساڵی ١٩٧١، ڕیفۆرمێکی پێویست و گرنگە. مانەوەی هەمان بەرنامە، بەردەوامی کابوسی فەلسەفەی شۆڤێنییە بەسەر مێشکی نەوەی نوێی گەلی کوردستانەوە.

هۆمەر قەرەداغی

بەرنامەی فێرکاری، ڕێگەنیشاندەری خاڵە گشتییەکانە کە پەیوەندی ڕاستەوخۆی لەگەڵ بەها بنەماییە بەرزەکانی مرۆڤایەتیدا هەیە. دەکرێت بەرنامەکە پێک بێت لە دوو بەش: بەشی بەها بنەماییەکان وەک: دیموکراتی لە کۆمەڵدا، یەکسانی نێوان ژن و پیاو، بەرابەری و هاوتایی نرخی مرۆڤ، پیرۆزیی نرخی ژیان و سۆلیدارێتی لەگەڵ ئەو قوتابی و خوێندکارانەی کە پێویستییان بە یارمەتی زیاتر هەیە.
لە بەشی دووەمدا کە بەشی زانستە بەوردی باس لە ئەرکەکانی قوتابخانە و مامۆستا و بەڕێوەبەر دەکرێت. بەرنامەی وانەکان لەبەر ڕۆشنایی بەرنامەی فێرکاریدا دادەنرێت. هیچ وانەیەک نابێت لە خاڵە گشتییە دیموکراتییەکان لا بدات. لەوە دەرچێت، مامۆستا سەربەستی دەبێت کە چ کتێبێکی خوێندن، بۆ گەیشتن بە ئامانجە گشتییەکان، پیادە بکات.

٢- ناناوەندێتی لە بەڕێوەبردنی قوتابخانەکاندا

هەموو سیستەمێکی دیموکراتی پێشکەوتوو، سیستەمێکی ناناوەندییە. قوتابخانەکان لە شێوەی بەڕێوەبردنی کارەکانیاندا، ئۆتۆنۆمن. بەڕێوەبەر، دوای ڕاوێژکردن لەگەڵ قوتابییان و مامۆستایاندا، لەبەر ڕۆشنایی بەرنامەی فێرکاریدا سەربەستە لە شێوەی بەڕێوەبردنی قوتابخانەکەدا. ئەم سەربەستییە توانای دەستپێشخەری و باوەڕبەخۆبوون دروست دەکات. هەموو پێشکەوتنێکیش سەرئەنجامەکەی لە مرۆڤەکانەوە دێت کە خۆیان خاوەنی گۆڕانکارییەکانی ژیانی خۆیان بن، نەک بە سەریاندا سەپێندرا بێت.
بە ناناوەندیکردنی سیستەمی فێرکاری لە کوردستاندا، بەهرەکان خونچە دەکەن و سەرهەڵدێنن، تەنگژە و گەندەڵی لەم بوارەدا بنبڕ دەکرێن، هەروەک چۆن لە وڵاتێکی وەک سویددا کراوە.
ڕێکخستنی کاری مامۆستایان لە قوتابخانەدا دەکرێت لە دوو گرووپی کاردا بێت، گرووپی مامۆستایان کە وانەیەکی هاوبەشیان هەیە وەک مامۆستایانی بیرکاری و گرووپی ئەو مامۆستایانەی کە قوتابیی هاوبەشیان هەیە وەک مامۆستایانی پۆلێکی تایبەت.

٣- نۆ ساڵی خوێندن بە زۆر

خوێندن لە هەموو کوردستاندا نۆ ساڵی یەکەم بە زۆر بێت. هیچ منداڵێک بەپێی یاسا بۆی نەبێت لە قوتابخانە بێتە دەرەوە. ئەم یاسایە بنبڕی نەخوێندەواری و کاری بەکرێگرتەی منداڵ دەکات، کە دوو گرفتی گەورەی کۆمەڵگای کوردستانن.
ئەرکی دەسەڵاتە کە هەموو منداڵێک توانای خوێندنی هەبێت. دوور بکەوێتەوە

لە کارکردن و یاساکانی سەر شەقام کە زۆر دوورن لە پەیوەندییەکانی ناو قوتابخانەوە.

٤- ئازادکردنی قوتابخانەی سەرەتایی لە سیستەمی تاقیکردنەوە و دیاردەی دەرچوون و دەرنەچوون

منداڵ لە تەمەنێکی کەمدا توانای بیری ئەوەندە فراوان نییە کە بتوانێت ڕووداوەکانی دەوروبەری بە شێوەیەکی زانستی هەڵسەنگێنێت و هەمەلایەنە بیر لە باری زانستیی خۆی بکاتەوە. هەموو کۆنترۆڵ و هەڵسەنگاندن و نمرەدانان و ئاستدانان دەبێتە ڕێگر لە بەردەم گەشەکردن و پێشکەوتنیدا. دەرنەچوون بۆ نموونە لە پۆلی یەکی سەرەتایی بۆ پۆلی دوو، جۆرێکە لە سەرکوتکردنی دەروونی منداڵ کە لە تەمەنی گەورە ساڵیدا ئەنجامی گەورە و ئاڵۆزیی کەسایەتی لێ دەکەوێتەوە. جیاکردنەوەی منداڵ لە یەکتری بە دەرچوون و دەرنەچوون لەبەر جیاوازیی توانایان لە بواری خوێندندا نیشانەی بەرابەرنەبوونی نرخی مرۆڤە، چونکە بناغەی بەها بنەماییە مرۆڤایەتییە بەرزەکان لەسەر هاوتایی و یەکسانیی تاکەکەس دوور لە ڕەگەز و ڕەنگی پێست و باری ئابووری دانراوە. دەرنەچوونی قوتابی لە قۆناغی سەرەتاییدا دژی هەموو بەهایەکی بەرزی مرۆڤایەتییە. ئەڵتەرناتیڤ بۆ دەرنەچوون یارمەتیدانی ئەو قوتابییانەیە کە پێویستیان بە یارمەتی هەیە. ئەرکی کۆمەڵگا ئەوەیە کە تاکەکەس هەست بە یەکسانی و سەربەستی بکات. تەنیا لەو ڕێگایەوە کۆمەڵگا دەبێتە جێگەی باوەڕ و دڵسۆزیی تاکەکەس.

٥- ئازادکردنی قوتابی لە تاقیکردنەوەی بەکالۆری لە هەر سێ پۆلی شەشی سەرەتایی، سێی ناوەندی و شەشی ئامادەیی

ئامانجی تاقیکردنەوەی میللی لە سویددا بۆ یارمەتیدانی مامۆستایە بۆ ئەوەی بتوانێت بەراوردی ئاستی زانیاریی قوتابییەکانی لەگەڵ قوتابییانی قوتابخانەکانی دیکەدا بکات. لە کوردستان ئامانجی تاقیکردنەوەی بەکالۆری بۆ

کاتی وانەوتنەوە لە پۆلێکی کوردستاندا

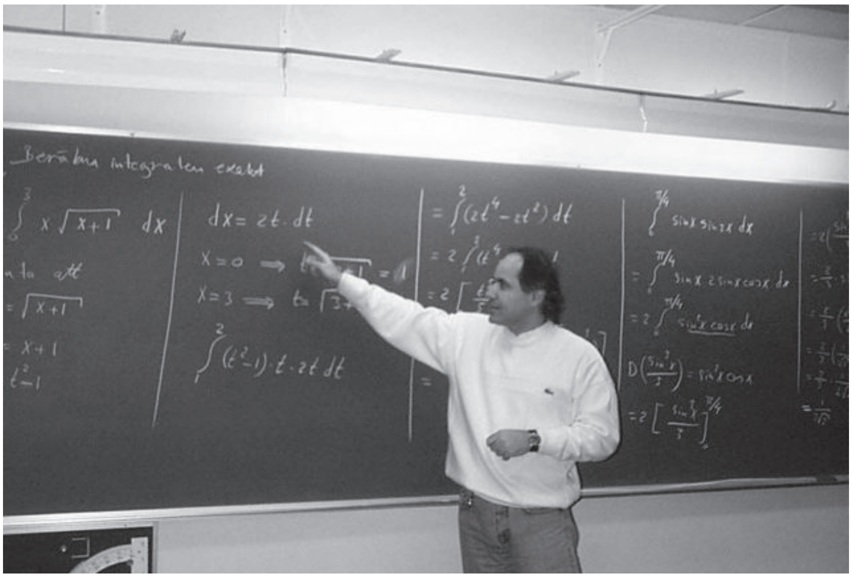

هۆمەر قەرەداغی کاتی وانەوتنەوە لە پۆلدا ـ سوید

مامۆستایەک لە کاتی وانەوتنەوەدا ـ کوردستان

دەرچوون و دەرنەچوونی قوتابییانە. ئەم بڕیارەش وایکردوە کە تەنیا ئەنجامی یەک تاقیکردنەوە، لە چەند کاتژمێرێکدا کاریگەریی گەورەی لەسەر بەردەوامیی ژیانی قوتابییەکان هەبێت. ئەم دراما تراژیدییە ژیانی هەزاران قوتابیی کوردستانی کردۆتە دۆزەخ. هەربۆیە ئازادکردنی قوتابی لە تاقیکردنەوەی بەکالۆری لە هەر سێ پۆلی شەشی سەرەتایی، سێی ناوەندی و شەشی ئامادەیی پێویستیەکی هەنووکەییە و دەبێت بە هەند وەربگیرێت.

سیستەمی فێرکاریی سوید سەرکەوتووانە تاقیکردنەوەی میللی لە جێگای بەکالۆری، لە ئەنجامی ئەزموونی ٢٠٠ ساڵی سیستەمی دیموکراتیدا، داناوە. لە کوردستان دەکرێت تاقیکردنەوەی پۆلی شەشی سەرەتایی و سێی ناوەندی بەبێ هیچ ئەڵتەرناتیڤێک لاببرێت. لە پۆلی شەشی ئامادەییدا لاببرێت و لە جێگایدا ڕێژەی ئەنجامی هەموو تاقیکردنەوەکانی قوتابی لە پۆلی چوار و پێنج و شەشی ئامادەیی دابنرێت.

بە سەیرکردنێکی خێرای تاقیکردنەوەکانی بەکالۆری وانەکانی بیرکاری، فیزیک، کیمیا، زیندەوەرزانی، ئینگلیزی، کوردی، عەرەبی، پەروەردەی ئیسلامی و ئابووری، پۆلی شەشی ئامادەیی زانستی و ویژەیی، ساڵی خوێندنی ٢٠٠٤/ ٢٠٠٥ دەردەکەوێت کە هەم ئاستی خوێندن و هەم ئاستی هەڵسەنگاندن و تاقیکردنەوە لە کوردستان چەند دوورە لە سیستەمی فێرکاریی سەردەم و دیموکراتیەوە.

بۆ نموونە تا ئێستاش قوتابی بۆی هەیە لە شەش پرسیار تەنیا وەڵامی پێنج پرسیار بداتەوە، واتە قوتابی بۆی هەیە یەک بەشی سەرەکیی کتێبی خوێندن پشتگوێ بخات، بەمەش کۆگەلی وانەکە، کە ئامانجی سەرەکیی خوێندنی مەدەنی و دیموکراتیەتە، لە دەست دەچێت.

نموونەیەکی دیکە بوونی بۆشاییە لە پرسیارەکاندا کە قوتابی دەبێت پڕیان بکاتەوە. ئەم جۆرە پرسیارانە نموونەی دەرخکردن و لەبەرکردنی کاتیی زانیارییە بە زۆرەملێ کە پاش ماوەیەکی کەم قوتابی بیری دەچێتەوە و بەوەش کۆمەڵگا هیچ سوودێکی نوێخوازی و پێشکەوتنی لێ نابینێت. ئەڵتەرناتیڤی ئەم سیستەمە، فێربوونە. سیستەمێکە کە قوتابی فێر دەکات چارەسەر بۆ گرفت بدۆزێتەوە و کۆگەلی، لەجیاتی بەشبەشکردن، باڵ بەسەر بیریدا بکێشێت. بۆ تێگەیشتن، لەبری دەرخکردن، پێویستە قوتابی بەم قۆناغانەدا بڕوات: وەرگرتنی زانیاریی ڕاست، تێگەیشتن، توانابەهێزبوون، شارەزایی و قوڵبوونەوە. هەر یەکێک لەم قۆناغانە کاتی تایبەتی خۆی دەوێت کە جیاوازە لە قوتابییەکەوە بۆ قوتابییەکی تر. بەشبەشکردن و دەرخکردنی زانیاری توانای بیرکردنەوەی فراوانی قوتابی تەسک دەکاتەوە و ئەنجامەکەشی نەبوونی لێکۆڵەرەوە، پسپۆڕی شارەزا و دواکەوتنی تەکنەلۆژی لێ دەکەوێتەوە. نموونەی تر لەسەر ئاستنزمی و بێسوودی تاقیکردنەوەکانی بەکالۆری لە کوردستاندا زۆر زۆرە، ئەو دوو نموونەیەی سەرەوە مشتێکن لە خەروارێک.

٦- ئازادکردنی کتێبی وانەکان

دەبێت کتێبێکی تایبەت نەسەپێندرێت بەسەر هەموو مامۆستاکان و قوتابخانەکاندا بۆ وانەیەکی تایبەت و پۆلێکی تایبەت. بوار بدەن بە مامۆستا و بەڕێوەبەرایەتیی قوتابخانە لە هەڵبژاردنی کتێبی وانەکاندا خاوەن بڕیار بن.

بەرنامەی خوێندن ڕێگا نیشان دەدات و دەستنیشانی ڕێبازی سەرەکیی خوێندن دەکات. مامۆستاکان لەبەر ڕۆشنایی بەرنامەکە کتێب دەنووسن. دەبێت چەندین کتێب هەبێت بۆ ئەوەی مامۆستا ئازادی هەڵبژاردنی هەبێت، کە بنچینەی سەرەتایی بنەمای دیموکراتی خوێندنە. پێشکەوتن لە ئەنجامی کێبڕکێدا دروست دەبێت، بۆ بوونی کێبڕکێش دەبێت ئەڵتەرناتیڤی جیاواز هەبێت. ناکرێت نەوە دوای نەوە بە «دارا دوو داری دی» فێری خوێندن بکرێت، لە کاتێدا هەموو سیستەمێک لە گۆڕاندایە، بەتایبەتی لێکۆڵینەوە لە بواری پێداگۆکی و دیداکتیک و شێوەکانی وەرگرتنی زانیاریی جیاوازی وانەوتنەوە.

دەکرێت مامۆستایەک چەندین کتێبی جیاواز لە یەک وانەدا، بۆ بەرفرەواندنی ئاسۆی بیری قوتابی و سوودوەرگرتن لە ئەزموونی نووسەری جیاواز، بە کار بهێنێت. دەکرێت لەمیانەی یەک پڕۆژەدا چەند وانەیەک بەشدار بن، بۆ نموونە پڕۆژە لەسەر دارستان دەکرێت وانەکانی زیندەرووەرزانی، بیرکاری، فیزیک، کیمیا، ئینگلیزی و کوردی بەشدار بن. لەو کاتەدا مامۆستای هەر وانەیەک ڕێنمایی قوتابییەکان دەکات لەو بەشەی پەیوەندی بە وانەکەی خۆیەوە هەیە. بەمەش هاوکاریی مامۆستایان و قوتابییان و وانەکان بەهێز دەبێت و کۆگەلی و ئامانجە گشتییەکانی زانست جێگەی ئامانجی تەنیای هەر وانەیەک دەگرێتەوە و لەکۆتاییدا زانیاریی قوتابییەکە لە ئاستێکی تایبەتی ژیاندا فراوان دەبێت و لە بیریشی ناچێتەوە. ئەم کاری بە کۆمەڵە لە سیستەمی دیموکراتیدا جێگەی جیهانی تەسکی لەبەرکردن و دەرخکردنی گرتۆتەوە.

٧- ئازادکردنی مووچەی مامۆستایان

مووچەی مامۆستا نابێت ببەسترێت بە تەمەنی مامۆستاکەوە. مامۆستای بەتوانا و لێهاتوو دەبێت مووچەی بەرزتر بێت لە مامۆستایەک کە سەرکوتکەری قوتابییان بێت. دڵسۆزیی مامۆستا بۆ قوتابی باشترین ئەتمۆسفێری فێربوون بۆ قوتابی دروست دەکات. مووچەی مامۆستا دەبێت گرێدراوی ڕادەی کاری مامۆستاکە بێت نەک تەمەنی. مامۆستایەکی بەتەمەن کە ئازاری فیزیکی و دەروونی قوتابییەکان بدات لە ئاستێکدا نییە کە لە ڕێگەی مووچەیەکی زیادەوە ڕێز بۆ کارە خراپەکەی دابنرێت. سیستەمی مووچەی مامۆستا لە کوردستاندا هاندەری مامۆستا نییە بۆ ئەوەی هەوڵ بدات هەموو توانای خۆی لە کارەکەیدا بە کار بهێنێت. ئەو مامۆستایانەی کە زۆر باشن لەبەر ئەوە نییە کە مووچەیان بەرزە، بەڵکو لەبەر ئەوەیە کە مرۆڤی باشن و خاوەنی بەهای مرۆڤایەتیی بەرزن.

هەڵسەنگاندنی قوتابییان، سەندیکای سەربەخۆی مامۆستایان و بەڕێوەبەری قوتابخانە دەبێت بکرێتە بنەما بۆ بڕیاری کەم و زۆری ئاستی مووچەزیادکردنی مامۆستایان.

٨- تەرخانکردنی بودجە بۆ هەر قوتابخانەیەک

یەکێک لە تەنگژە گەورەکانی ناو قوتابخانەکانی کوردستان ئەوەیە کە بەڕێوەبەرایەتیی قوتابخانەکان هیچ بودجەیەکی تایبەتیان نییە کە بتوانن بە کاری بهێنن بۆ: لە لایەک چارەسەرکردنی ئەو گرفت

و پێویستییانەی کە بەرەو ڕوویان دەبنەوە و لە لایەکی ترەوە پێشخستنی قوتابخانەکەیان. هەر کێشەیەک بێتە پێشەوە، دەبێت بەڕێوەبەری قوتابخانە داوا لە سەرووخۆیەوە بکات تا یارمەتی بدرێت، کە ئەمەش لە باشترین کاتدا بیرۆکراتیەت و بەفیڕۆدانی کاتی لێ دەکەوێتەوە. هیچ قوتابخانەیەک سەربەستیی خۆی نییە کە بەرنامەی پێشکەوتن بۆ قوتابخانەکەی دابنێت. نەبوونی بودجەی تایبەتی دەبێتە کوشتنی توانای دەستپێشخەری لای بەڕێوەبەری قوتابخانە و بەهێزکردنی هەستی بێدەسەڵاتی لەناو مامۆستاکاندا. ئەم کارە لەئەنجامدا کار دەکاتە سەر باری دەروونی قوتابییەکانیش کە هەموو کات هەست بکەن توانای ئابووری هەر لای دەسەڵاتدارانی سیاسی هەیە و بەمەش ڕێزێکی خەیاڵیی هەڵە لایان دروست دەبێت کە بە زەحمەت لە ژیانی گەورەساڵیدا لێی ڕزگار دەبن.

بڕی بودجەی قوتابخانە دەبێت گرێدراوی ژمارەی قوتابییانی قوتابخانەکە بێت، بەمەش جارێکی تر قوتابی دەکرێتە ناوەند و دەبێت خزمەت بکرێت، قوتابی هەستی باوەڕبەخۆبوونی تێدا بەهێز دەکرێت. بەڕێوەبەر و مامۆستاش کار دەکەن بۆ ئەوەی ناوی قوتابخانەکەیان بە باشی بڵاو بێتەوە بۆ ئەوەی زۆربەی ژمارەی قوتابی ڕێیان تێ بکات، بەمەش بودجەکەیان زۆرتر دەبێت.

بەڕێوەبەری قوتابخانە، بە ڕاوێژ لەگەڵ سەندیکای مامۆستایان و شورای قوتابییاندا، بڕیاری شێوەی بەکارهێنانی بودجەکە دەدەن. هەموو لایەنەکان بە شێوەیەکی دیموکراتی گوێ لە دەنگیان دەگیرێت و بەوەش خۆشەویستیی کار و قوتابخانەکە لە لای هەمووان گەورە دەبێت.

٩- تەرخانکردنی بودجەیەکی تایبەت بۆ سەرخستنی ئاستی زانستیی مامۆستایان

زانست هەموو کات لە گۆڕان و پێشکەوتندایە. لە ڕۆژگاری ئینتەرنێت و کۆمپیوتەر و گلوبالیزمدا گرنگە مامۆستا زوو زوو بنێردرێتە خولی ڕاهێزان و زانستییەوە بۆ ئەوەی بتوانێت لە کارەکەیدا نوێترین شێوەی بیرکردنەوە و ئاستی زانستی بە قوتابییەکانی پێشکەش بکات.

چەند خوێندکارێک لە پۆلدا ـ کوردستان

چەند خوێندکارێک لە پۆلدا ـ کوردستان

خوێندکارێک

دەکرێت بودجەکە بکرێت بە سێ بەشەوە
- بەشێک لەسەر ئاستی تاکەکەس
— بەشێک لەسەر ئاستی گرووپێک مامۆستای وانەیەکی هاوبەش
— بەشێک لەسەر ئاستی هەموو قوتابخانەکە

١٠- بەشداریی شورای قوتابییان

دەرفەت بدرێت بە شورای قوتابییان لە بەشێکی کۆبوونەوەکانی مامۆستایان و بەڕێوەبەرایەتیی قوتابخانەکاندا بەشداری بکەن. ئەم کارە کۆبوونەوەکان دەوڵەمەند دەکات و سیستەمەکە بەرەو پێشکەوتنی پرۆسەی دیموکراسی دەبات.
شورای سەربەخۆی قوتابییان یەکێکە لە کۆڵەکەکانی دیموکراتیەت لە قوتابخانەدا. قوتابی دەبێت هەست بکات کە گوێ لە دەنگی دەگیرێت و دەتوانێت ڕۆڵی لە پێشکەوتنی قوتابخانەکەیدا هەبێت. قوتابی دەبێت هەست بکات کە دەزانێت قوتابخانەکەی چۆن بەڕێوە دەبرێت. دەبێت قوتابخانە ئەتمۆسفێرێکی وا دروست بکات کە قوتابی بە پیرۆزی و ئەفساناوی و ترسەوە سەیری گەورەسالان نەکات، بەڵکو وەکو ئەندامێکی سروشتی ناو کۆمەڵ بیانبینێت.

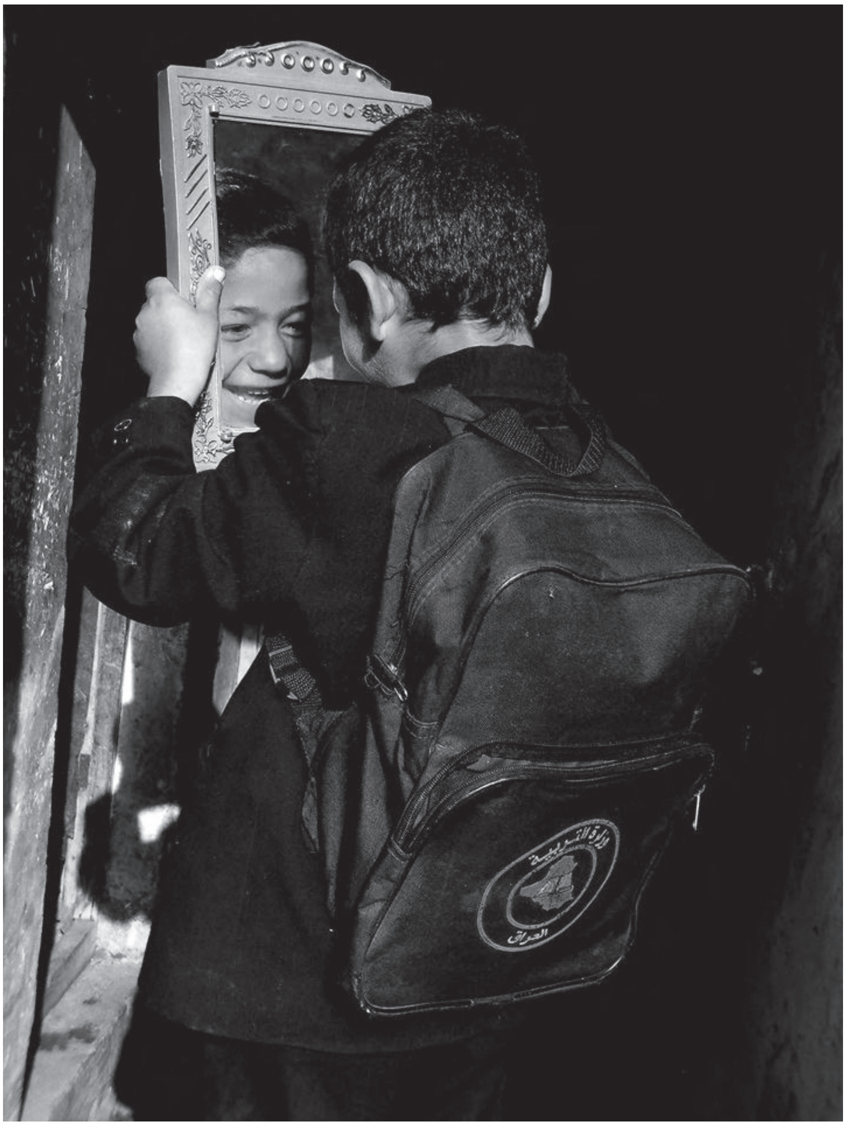

خوێندکارێک

١١- دیداری گەشە

دیدارێکە لەنێوان مامۆستا و قوتابی و دایکوباوکاندا، بۆ گەشەکردنی قوتابی و بەرەوپێشەوەچوونی پرۆسە فێرکارییەکە بە کار دەهێنرێت. ساڵی دوو جار دەبەسترێت و لە کاتی پێویستدا زیاد دەکرێت. ماوەی دیدارەکە نزیکەی نیو کاتژمێرە و بەو شێوەیەش پەیوەندی قوتابخانە لەگەڵ دایکوباوکاندا بەهێز دەکات و هەردوولاش سوود لە یەکتر، بە گۆڕینەوەی زانیاری و پشتگیریکردنی یەکتر بۆ بەهێزکردنی قوتابییەکە، وەردەگرن.

١٢- کۆمەڵەی دایکوباوکان

دایکوباوکان دوور لە دەستێوەردانی قوتابخانە کۆمەڵەی سەربەخۆی خۆیان بۆ پشتگیریی قوتابییان و ئاگالێبوونی کارەکانی بەڕێوەبەرایەتیی قوتابخانە، دروست دەکەن. بەهۆی بەشداری دایکوباوکانەوە قوتابخانە دەبێتە جێگای پیادەکردنی دیموکراتی و باوەڕبوون بە یەکتر. کۆمەڵەی دایکوباوکان دەبێتە ئامرازێکی بەهێز بۆ پشتگیریکردنی پرۆسەی خوێندن و مامۆستایان لە قوتابخانەدا.

١٣- پەیوەندی نێوان قوتابخانە و کۆمەڵگا

قوتابخانە جێگایەک نییە کە دەرگاکەی بە ڕووی کۆمەڵگادا داخراو بێت یا دیواری بەرز بە دەوریدا دروست کرابێت بۆ ئەوەی قوتابییان دوور لە کۆمەڵ لەو جێگایەدا سنوور بۆ جموجۆڵیان دابنرێت. قوتابخانە دەبێت بە ڕووی کۆمەڵدا شەفاف و کراوە بێت نەک هەر بە تێکەڵاوی و سەردان، بەڵکو بە شێوەی بینا و ستروکتوریشەوە. قوتابی دەبێت پەیوەندی بە بازاڕی کارەوە هەبێت، بۆ نموونە پەیوەندی بە دەستگای پۆلیس، کارمەندی ئاگرکوژێنەوە، کارگەکان، بانکەکان و شارەوانییەوە هەبێت. ئەمەش بۆ فرەواندنی ڕوانگەی قوتابییانە دەربارەی کاروباری کۆمەڵگا.
لە قۆناغی ناوەندیدا گرنگە قوتابی دوو تا سێ هەفتە لە بازاڕی کاردا، لەژێر سەرپەرشتیی مامۆستایەکدا پراکتیکی (مەشقی) هەبێت. بۆ نموونە لە بانکێکدا لەگەڵ یەکێک لە کارمەندەکاندا دەوام بکات و فێر بێت ئەرکی کارمەندێک چییە.
لە قۆناغی ئامادەییدا ژمارەی هەفتەکانی پراکتیک بۆ پێنج تا دە هەفتە، بەپێی ئەو بەشەی کە قوتابی دەیخوێنێت، زیاد بکرێت.
هەر لە قۆناغی ئامادەییدا گرنگە کە قوتابییەکان پەیوەندیان لەگەڵ پەیمانگا

و زانکۆکاندا هەبێت. بەم پەیوەندییە ئاسۆی بیری قوتابییەکان فراوان دەبێت و جیهانی بوارەکان لە بەردەمیاندا گەورە دەبێت.

١٤- دامەزراندنی ڕێنیشاندەری خوێندن و کارکردن

دامەزراندنی کارمەندێک وەک ڕێنیشاندەری خوێندن و کارکردن لە قوتابخانە ناوەندی و ئامادەییەکاندا دەبێتە یارمەتیدەری قوتابییان بۆ وەرگرتنی زانیاری دەربارەی خوێندنی پلەی دواتر و بازاڕی کار. قۆناغی ناوەندی و ئامادەیی هەر تەنیا دوو قۆناغی خوێندن نین بۆ قوتابی، بەڵکو دوو قۆناغی گرنگی ژیانی لاوان و گەنجانە کە زانیارییەکی زۆریان نییە لەسەر بازاڕی کار و قۆناغەکانی تری خوێندن، بەتایبەتی ئەو قوتابییانەی کە خێزانێکی ئەکادیمییان نییە.

دەستبەردان لە قوتابی لە دوای قۆناغی ناوەندی یا ئامادەیی دەستبەردانە لە بەرپرسیارێتیی ژیانی نەوەی نوێ. ئەم کارە نامۆیە بە هەموو سیستەمێکی فێرکاری کە بناغەکەی لەسەر دیموکراتی، بەرابەریی نرخی مرۆڤەکان، یەکسانیی ژن و پیاو و یارمەتیی یارمەتیپێویستان دانرابێت. ئەرکی کۆمەڵگایە، لە ڕێگەی قوتابخانەوە، ڕێگارۆشنکەرەوەی قوتابییان بێت لە میانەی خوێندن و کارکردندا. هیچ کۆمەڵگایەکی سیڤیل و شەفاف وا بەئاسانی دەست لە نەوەی خۆی بەر نادات.

١٥- دابینکردنی پەرستار

دابینکردنی پەرستار (سیستەر، هاوشیرە) لە قوتابخانەکاندا، دڵنیایی تەندروستی لای قوتابییان دروست دەکات. پەرستار یا برینپێچ دەتوانێت لەکاتێکدا کە قوتابییان پێویستیان بە یارمەتی هەبێت، یارمەتییان بدات و لە کاتی ئاساییدا زانیاری لە بواری تەندروستیدا بە پۆلەکان بدات.

ڕێژەی گشتی تەمەنی مرۆڤ پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە ئاستی زانیاریی تەندروستییەوە لە سەردەمی منداڵی و لاویدا هەیە. هەموو هەوڵدانێک بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی زانیاریی تەندروستی بناغەدانانێکە، تەنانەت لە ڕووی ئابووریشەوە، بۆ پاشەڕۆژی هەموو کۆمەڵگایەک.

کاتی وانەوتنەوە لە پۆلێکی کوردستاندا

١٦- دروستکردنی کۆمەڵەی جیاواز

بەڕێوەبەرایەتیی قوتابخانە دەبێت پشتگیریی قوتابییان بۆ دروستکردنی کۆمەڵەی جیاواز بکات، بۆ نموونە کۆمەڵەی ژینگە، کۆمەڵەی جوانکردنی قوتابخانە، کۆمەڵەی وەرزشی وەک باڵە و باسکە و تۆپێی. بوونی ئەم کۆمەڵە سەربەخۆیانەی قوتابییان پرۆسەی دیموکراتی دەباتە پێشەوە و قوتابییانیش گەشە دەکەن. لەو وڵاتانەی کە ئەم جۆرە کۆمەڵانە زۆرن، دیموکراتیەت بەهێزە.

١٧- دانانی بەرنامەی کار

هەموو قوتابخانەیەک بۆ هەموو ساڵێکی خوێندنی دەبێت بەرنامەی کاری هەبێت. بەرنامەکە بەڕێوەبەر بەرپرسیارێتی، بەڵام لە بەرهەمهێنانیدا قوتابییان و مامۆستایان بەشداری تێدا دەکەن. بەشی سەرەکیی بەرنامەکە بریتییە لەو ئامانجانەی کە قوتابخانەکە دەیەوێت لەو ساڵەدا پێی بگات. دەبێت بەوردی لە بەرنامەکەدا باس لەوە بکرێت کە چۆن قوتابخانەکە بۆ گەیشتن بەو ئامانجانە کار دەکات. لە کۆتایی ساڵدا بەرنامەکە هەڵدەسەنگێنرێت و لایەنی بەهێز و لاوازی کارەکان دەستنیشان دەکرێت.

١٨- کردنەوەی سەنتەری یارمەتی لە قوتابخانەکاندا و دامەزراندنی مامۆستای تایبەت

ئاستی زانیاری و توانای هەموو قوتابییەک وەک یەک نییە، هەربۆیە زۆر گرنگە کە لە هەموو قوتابخانەیەکدا سەنتەرێک یا بەشێکی یارمەتی هەبێت کە تێیدا ئەو قوتابییانەی کە پێویستیان

خوێندکارێک لە پۆلدا ـ کوردستان (بە کامێرای جەمال پێنجوێنی)

بە یارمەتیی زیاتر هەیە، بەتایبەتی لە وانە سەرەکییەکاندا، یارمەتی وەربگرن. لەم بەشانەدا دەبێت مامۆستای تایبەتی کار بکەن. مامۆستا تایبەتییەکان دەبێت خوێندنی تایبەتیان، لە بواری دەروونی و یارمەتیی قوتابییانی لاوازدا، خوێند بێت. مامۆستاکان دەبێت توانایەکی باشیان لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە هەبێت، بۆ ئەوەی هەستی باوەڕبەخۆبوون لای قوتابییە لاوازەکان، لە بواری خوێندندا دروست بکەن.

١٩- نەهێشتنی ترس لەناو قوتابییاندا

ترس، مۆتەکەیەکی گەورە و ڕێگرە لە بەردەم گەشەکردنی گونجاو و باشی قوتابیدا، ڕێگەگرە لە بەردەم کاری دەستپێشخەر و باوەڕبەخۆبووندا. قوتابی لە کوردستان لە قۆناغی سەرەتاییدا لە مامۆستا دەترسێت، لە بەڕێوەبەری قوتابخانە دەترسێت، لە دایکوباوک دەترسێت. ترسەکان لە ئازاردانی فیزیکی و دەرونییەوە سەرچاوە دەگرن. دەبێت قوتابی لە هەموو جۆرێک ترس ئازاد بکرێت و قوتابخانە ببێتە لانەی دڵنیایی و ئارامی. لە هەر وڵاتێکدا قوتابی لە مامۆستا ترسا، گەورەساڵ لە دەسەڵات ترسا، ئەو وڵاتە وڵاتێکی دیموکراتی نییە.

٢٠- دامەزراندنی لێکۆڵەرەوەی کۆمەڵایەتی

پێویستی قوتابی لە قوتابخانەدا، هەر وەرگرتنی زانست و زانیاری نییە، بەڵکو ئەرکی سەرەکیی قوتابخانە، ئامادەکردنی قوتابییە بۆ ژیانی گەورەساڵی لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە. لە وڵاتێکی وەک کوردستاندا کێشەی کۆمەڵایەتی زۆرن و گەنج و لاوان، بەتایبەتی کچان، زۆر پێویستیان بەوە هەیە کە لە قوتابخانەکەیاندا لێکۆڵەرەوەی کۆمەڵایەتی هەبێت بۆ ئەوەی بتوانن بە سەربەستی باسی گیروگرفتەکانی خۆیان بکەن و یارمەتی بۆ چارەسەرکردنیان وەرگرن.

٢١- تێکەڵاوی کچ و کوڕ

هەموو کۆمەڵگایەکی پێشکەوتوو و دیموکرات، کۆمەڵگایەکی یەکسانە و کچ و کوڕ تێیدا بەرابەرن. تێکەڵاوی کچ و کوڕ لە هەموو ئاستەکانی خوێندندا هەر لە باخچەی منداڵانەوە تا زانکۆ دیاردەیەکی هاوچەرخە و گەنج و لاوان لەم کۆمەڵگایانەدا لە گرێی دەروونی، بەرامبەر ڕەگەزەکەی بەرامبەریان، دوور دەبن. هەڵسوکەوتەکان بە شێوەیەکی ئاسایی دەکرێن و کراوەیی و شەفافی جێگای ترس و شتشاردنەوە دەگرنەوە و ئەنجامەکەشی مرۆڤی دەروونڕوون و کراوە دەبێت.
لە کوردستان دەبێت خوێندنی ناوەندی و ئامادەییش، هەروەکو ئاستەکانی سەرەتایی و زانکۆ، تێکەڵاو بێت. ئەو لێکبڕانە دروستکراوە لە ناوەڕستی خوێندندا، بە سروشتی مرۆڤ کارێکی نامۆیە.

کۆتایی

ئەم ڕیفۆرمانە ئەگەر لە کۆمەڵگای کوردستاندا لە بواری خوێندن و پەروەردەدا بکرێن، بەرنامەی فێرکاری بەرەو بەرنامەیەکی مەدەنی و دیموکراتی دەبەن و نەوەی ئەمڕۆی کوردستانیش لەو تەنگژە گەورەیە دێنێتە دەرەوە.
ڕیفۆرمەکان بودجەیەکی گەورە و کار و کاتێکی زۆری دەوێت، هەروەها ئالییەتێکی ڕاست و زانستی پێویستە بۆ گەیاندنی بە کەناری ئارامی جێبەجێکردن. بەڵام هەمووی هێشتا کەمە لەچاو دەستکەوتەکاندا ئەگەر مەبەست بێت کە تاکی کورد سەربەست و کوردستانیش ئازاد و ئاوەدان و پێشکەوتوو بێت.

٢٠٠٦/٣/١١